

СЕМАНТИКА ФРЕЙМІВ І ТЕОРІЯ ПОЛЯ: КОРЕЛЯТИВНІ ЗВ'ЯЗКИ

У сучасній лінгвістиці одним із важливих напрямків дослідження є когнітивний аналіз, у рамках якого дедалі більшої актуальності набирає фреймовий підхід до вивчення мовних явищ. Когнітивна наука, яка спрямована на дослідження явищ і процесів людського мислення та його зв'язку зі сприйняттям і продукуванням мовлення, використовує фреймові моделі, які є практичними та ефективними в застосуванні, особливо для відтворення структур, властивих людській свідомості, та визначенні, окрім іншого, корелятивних зв'язків між когніцією та мовою [1, с. 127]

Однією з базових передумов виникнення теорії фреймів стала теорія поля. Як зазначає М. Пост, семантика фреймів є продовженням старої ідеї, а саме теорії лексичного поля. Автор доводить подібність обох теорій і називає семантику фреймів «неолексичною теорією поля» [15, с. 36].

Поява поняття «поле» в лінгвістиці пов'язують з іменем австрійського вченого Й. Тріра. На думку вченого, зміст єдиного визначається тільки через ціле. Слово у мові не може існувати як самостійна одиниця, оскільки значення слів визначаються усією структурою поля. Тобто значення слова реалізується завдяки його взаємодії з іншими словами [16].

Такої ж думки дотримується і Ч. Філмор, запевняючи, що знання значень окремих слів можливе тільки при попередньому усвідомленні фактичного відношення, яке вони визначають. Згідно з його теорією, фрейм – це система концептів, які співвідносяться так, що для розуміння будь-якого з них треба осягнути всю структуру, до якої входить цей концепт [4, с. 54.]. Таким чином, слова, що репрезентують ці концепти, мають бути семантично пов'язані одне з одним.

Дослідженню теорії поля і семантичної структури слів присвятили свої наукові праці, зокрема, такі вчені, як Г. Гекелер [10], Г. Гіппер [11], Е. Косеріу [7], П. Р. Луцайер [13], А. А. Шавель [5]. Польовий підхід, що ґрунтується на дослідженні близьких за значенням груп слів, застосовували також О. Есперсен [12], Л. Коулмен та П. Кей [6], Д. Круз [8]; дослідженням семантичних полів та фреймів займаються Б. Нерліх і Д. Кларке [14].

У працях М. Кочергана лексико-семантичне поле визначено як «сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну та функціональну подібність позначуваних явищ» [2, с. 211]. Основна подібність обох теорій полягає в тому, що ментальні репрезентації – семантичні поля, з одного боку, та фреймові структури, з іншого, – ґрунтуються на досвіді, є відбитками реального світосприймання або життєвого досвіду мовця. Ядром в обох концепціях виступає розумова структура, на основі якої відбувається накопичення й переробка інформації, отриманої внаслідок синтезу перцептуальних систем.

Спільним у теорії поля та фреймовій семантиці є також наявність певного інваріанту окремих компонентів у межах семантичної структури, а отже, спільної (*інтегральної*) семантичної ознаки, що об'єднує всі одиниці поля чи фрейму і виражається цим інваріантом, тобто лексемою з узагальненим значенням (*архілексемою*), котра найбільш повно розкриває суть категорії.

Німецький дослідник проблем функціонування лексичних структур Н. Дершнер зауважує, що однією з передумов формування лексичного поля є приналежність його компонентів до однієї частини мови. За його словами, ця необхідність впливає з обставини, що в теорії поля провідну роль відіграють первинні парадигматичні структури, внаслідок чого у мовленні лексеми мають займати синтаксично однакові позиції та виконувати однакові синтаксичні функції [9, с. 67]. Проте, крім власне семантичного поля, існують також інші види полів, зокрема, асоціативні, синтагматичні тощо, які значно ширше та повніше розкривають суть теорії поля, розглядаючи її під різними кутами зору, а отже дають підставу вважати, що до його структури можуть входити також лексичні одиниці, які належать до різних частин мови. У цьому також полягає одна із спільних ознак обох концепцій.

Будучи значною мірою пов'язаною з дослідженням лексичних полів, концептуалізація фрейму має і ряд відмінностей. Як зазначає Ч. Філлмор, теорія поля відрізняється від семантики фреймів перш за все своєю схильністю до дослідження груп лексем заради них самих та інтерпретацією лексико-семантичних галузей як власне мовних феноменів [4, с. 61]. Тобто різниця полягає у місці пошуку структури – у мовній системі чи поза нею.

Теорія лексичних полів та фреймова семантика по-різному підходять до концепції значення слова. У першій значення слова є «відносно невеликою концептуальною сферою у ширшому концептуальному полі» [3, с. 165]. Лексична одиниця отримує своє значення у співвідношенні з іншими елементами, що робить окреме слово залежним від існування інших слів у межах того ж поля. А семантика фреймів допускає можливість знання мовцями повною мірою змісту слів, які входять до певної сфери лексики, навіть за умови відсутності знань інших слів цієї сфери або лише деяких з них. Найсуттєвішим є те, що семантика фреймів допускає існування фреймів, кожен з яких має єдиного представника у сфері лексики – можливість, яка в принципі відкидається теорією лексичного поля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козак С. В. Фреймова презентація внутрішніх переживань героїв у художньому дискурсі (на матеріалі творчості С. Цвейга). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2021. № 48. С. 127–130.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2000. 368 с.
3. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Закарпаття, 1999. 237 с.
4. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания. *Новое в зарубежной лингвистике*. М., 1988. № 23. С. 52–62.

5. Шавель А. А. Типы семантической организации лексических полей в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Минск, 1998. 18 с.
6. Coleman, L., & Kay, P. Prototype semantics: The English Word LIE. *Language*. 1981. V. 57. № I. P. 26–44.
7. Coseriu, E. Lexikalische Solidaritäten. *Poetica*. 1967. № 1. S. 293–303.
8. Cruse, D. A. Cognitive Linguistics and Word Meaning: Taylor on Linguistic Categorization. *Journal of Linguistics*. 1992. № 28. P. 165–183.
9. Dörschner, N. Lexikalische Strukturen. Wortfeldkonzeption und Theorie der Prototypen im Vergleich. Münster : Nodus Publikationen, 1996. 126 S.
10. Geckeler, H. Strukturelle Wortfeldforschung heute. *Studien zur Wortfeldtheorie*. Tübingen : Niemeyer, 1993. S. 11–21.
11. Gipper, H. Sessel oder Stuhl? Ein Beitrag zur Bestimmung von Wortinhalten im Bereich der Sachkultur. *Sprache – Schlüssel zur Welt. Festschrift für Leo Weisgerber*. Düsseldorf : Schwann, 1959. S. 271–292.
12. Jespersen, O. *Analytic Syntax*. London, 1937. 246 с.
13. Lutzeier, P. R. Wortfelder als kognitive Orientierungspunkte? *Studien zur Wortfeldtheorie*. Tübingen : Niemeyer, 1993. S. 203–214.
14. Nerlich, B., & Clarke, D. Semantic fields and frames: Historical exploration of the interface between language, action, and cognition. *Journal of Pragmatics*. № 2. 2000. P. 125–150.
15. Post, M. Scenes- and Frames Semantics as a Neo-Lexical Field Theory. *Understanding the Lexicon: Meaning, Sense and World Knowledge in Lexical Semantics*. Tübingen : Niemeyer, 1982. 253 p.
16. Trier, J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: Die Geschichte eines sprachlichen Feldes. Heidelberg : Winter, 1931. 347 S.